

Використана література:

1. Кацнельсон С.Д. Категории языка и мышления: Из научного наследия. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 864 с.
2. Красовська І.В. Лінгвокогнітивні ознаки англійських висловлень на позначення позитивних емоцій // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: Запорізький націонал. ун-т, 2005. – С. 146-154.
3. Кубрякова Е.С. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. М.: Наука, 1991. – 239 с.
4. Batliner A., Fisher K., Huber R. Desperately seeking emotions or: actors, wizards and human beings // www.qub.ac.uk/en/isca/proceedings/pdfs/batliner.pdf
5. Cook N. Tone of Voice and Mind: The connection between intonation, emotion, cognition and consciousness. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. – 291 p.
6. Mossiconacci S. Expression of emotion considered in the framework of an intonation model // www.qub.ac.uk/en/isca/proceedings/pdfs/mozziconacci.pdf
7. Pollermann B. A place for prosody in a unified model of cognition and speech // www.lpl.univ-aix.fr/projects/aix02/sp2002/pdf/zei.pdf

Н.М. Маяковська
Волинський державний
університет імені Лесі Українки

КОРИГУЮЧІ РЕПЛІКИ В АНГЛОМОВНІЙ ІНТЕРАКЦІЇ: ДИСКУРСНИЙ АСПЕКТ

Передісторія вивчення коригуючих реплік (КР) торкається початку розвитку конверсаційного аналізу, де дослідженню виправлень (repairs) у ході мовленнєвої інтеракції відводилось чільне місце. У центрі уваги перебували передусім репліки-уточнення, виправлення комунікантами своїх попередніх висловлювань. Предметом вивчення ставали: 1) комунікативно-функціональне навантаження коригуючих реплік (Pomerants 1988; Clark 2001, 2002; Drew & Sorjonen 1997; Hutchby, Wooffitt 1998, 2004), їх семантично-синтаксична організація і прагматичний зміст (Киасашвили 1986; Герасименко, Вальдисоо 2006), диференціація за основними видами (Hennoste 2004). Помітний крок у цьому напрямі був зроблений американським лінгвістом Е. Шеглоффом, численні праці якого розглядають організацію реплік у діалогічних єдностях і місце у них реплік-виправлень зокрема. Автор проаналізував також основні дискурсні моделі коригуючих реплік (Schegloff 1987; 1992; 1996; 1997; 1999; 2001). Концепція дискурсної організації реплік-виправлень, за Е. Шеглоффом, є вагомим фундаментом для досліджень у цій науковій площині, водночас залишаючи простір для доповнень та уточнень.

Прогрес лінгвістичної науки та стрімкий розвиток когнітивної лінгвістики значно розширили перспективи дослідження *коригуючих реплік*, виносячи на передній план дослідження, пов'язані з моделюванням інтерпретаційних процесів та утворенням ментальних репрезентацій дискурсу. У руслі таких досліджень мовленнєві корекції здобувають статус елементів комунікативно-мисленнєвої процедури, завдання яких полягає у відновленні внутрішньої моделі інтерпретатора – ментальної репрезентації дискурсу, її цілісності та адекватності.

Мета цієї статті – довести біфункціональну сутність коригуючих реплік як елементів дискурсної маніфестації неадекватного розуміння та як засобів подолання когнітивного дисонансу в англomовній інтеракції. Показати дискурсну специфіку коригуючих реплік, які є реакцією на непорозуміння, та продемонструвати на основі результатів власного дослідження комунікативно-відновлювальний потенціал реплік-виправлень.

Коригуючі репліки посідають, зазвичай, третю або четверту діалогічну позицію (third turn repair, fourth turn repair, у термінах Шеглоффа 1992) та виконують суттєве функціональне навантаження, розглядаючи яке можна простежити основні лінгвістичні засоби подолання неповного або неправильного розуміння під час мовленнєвої інтеракції в англомовному дискурсі. Водночас семантично-синтаксична побудова реплік-виправлень, а радше їх текстова-стилістична специфіка виступають чи не єдиним дискурсивним маркером неправильного розуміння під час спілкування (поряд, звичайно, з нараторськими вставками). У разі помилкової, неправильної інтерпретації коригуючим реплікам відводиться значуща комунікативно-відновлювальна функція. Виникаючи як реакція на неправильну ментальну проекцію дискурсу слухача, вони вносять потрібні виправлення, доповнення, уточнення, важливі для досягнення розуміння між співрозмовниками та здійснення успішної комунікації.

Ґрунтуючись на емпіричних даних, можна дійти висновку, що розташування коригуючих реплік на третій діалогічній позиції є чи не найпоширенішою дискурсивною моделлю (third position repair). Вона трапляється у 89 % загальної кількості прикладів, які ілюструють непорозуміння в англомовному середовищі. Водночас текстова-дискурсивний аналіз доводить, що коригуючі репліки характеризуються певною синтаксичною формою, докладний аналіз якої дає змогу виділити **чотири основні компоненти** – складові коригуючих реплік. Слідом за Е. Шеглоффом [3, 1304-1308], означимо ці компоненти як А, В, С, D, намагаючись надати докладний опис кожному з них. Аналіз існуючих комунікативних практик доводить, що структурна організація цих компонентів, а також порядок їх розташування канонічно зумовлені.

Перша складова КР – **А-компонент** – слугує для ініціалізації коригуючих реплік, оформлюючи семантично-синтаксичний початок виправлень. Здебільшого він набуває форми заперечної частки “no”, в єдиному, інколи подвійному (потрійному) екземплярі: *No, no*. Трапляється також комбінація заперечної частки з вигуком “Oh” - *Oh, no*. Існують також випадки, де *oh* (або інші вигуки) існують самостійно, без заперечної частки або якихось інших структур.

Наприклад:

'... You just wanted to come spying round. I know what hospital nurses are. 'PC

I stared at her.

'I don't know what are you talking about, Mrs. Mercado,' I said with dignity. 'I'm sure I don't want to spy on anyone. 'PP

'Oh, no! Of course not. Do you think I don't know what are you here for?' KP (Christie, 46).

Компонент В є другим порядковим елементом у структурі коригуючих реплік. Він трапляється надзвичайно рідко (у 3 % випадків) і в більшості фрагментів, що репрезентують непорозуміння, був опущений. Фактично цей компонент можна визначити як **компонент погодження / прийняття**. Тобто ця складова виявляє добровільне сприйняття, погодження на існування тієї змістової інформації, що її містить попереднє висловлювання співрозмовника. Проілюструємо це на прикладі такого сегмента:

Doris: And he says he still goes and cuddles his teddy. PC

Susan: No, we put the teddy in with him. PP

Doris: Oh, I see you 've got your teddy with you. .. I thought you meant you came and played with it KP (D. Stokes, 123).

Компонент С є третім за порядком і найпоширенішим елементом коригуючої репліки. Він виконує комунікативну функцію **відхилення та заперечення** результату

інтерпретації тих змістових елементів, які зазнали неправильного розуміння та виявилися як неадекватні у другій фазі інтерактивного циклу непорозуміння – РР (репліці-реакції). Найуживанішими дискурсними формулами такого заперечення є: *I don't mean X. I'm not Xing*. У цих формулах *X* замінює назву мовленнєвої дії, що її заперечує коригуючий комунікант. Наприклад:

Don't yell at Suse, Harry, ' I said. PP

I'm not yelling, but I mean, Christ, Spenser, she's telling me that dedication and self-sacrifice is a sign of being sick. ' KP (Parker, 177).

Існують також випадки, де, заперечуючи певну інтерпретацію, співрозмовник не прагне мовленнєво експлікувати конкретний змістовий елемент або хоче уникнути повторень висловлювання його співрозмовника. За таких обставин, формула відхилення містить вказівний займенник *that* і, як правило, набуває такого вираження: *I don't mean that. That's not what I mean*. Наприклад:

When you were a child, did you have someone who used to tell you stories? PC

She looked at him in surprise.

My father used to read to me. PP

No, I don't mean that. If it comes out of a book you know it's not real. I mean someone who would just sit down and tell you things, as if they just happened on the way home ... ' KP (Dibdin, 195).

Четвертий **компонент D** можна визначити як власне виправлення або корекцію у разі неправильного розуміння або ж доповнення чи уточнення за неповного розуміння. За допомогою цієї складової КР мовець здійснює певні мовленнєві дії, спрямовані на виправлення ситуації проблематичного (помилкового) розуміння, про яке свідчить попередня репліка. Такі мовленнєві дії набувають різних форм залежно від того, яку мету ставить учасник діалогічних ігор. Одна з форм такого власне виправлення – це **повторення (repetition)** репліки-джерела непорозуміння з метою її чіткішої вимови (“saying it more clearly”) [3, 1305-1308]. У такий спосіб адресант намагається позбутися когнітивного дисонансу, який виник під час комунікативного акту. Наприклад:

How about college friends? PC

Nineteen fifty four, both of us. College sweethearts. PP

How about college friends? KP

Oh, hell, I don't know. (Parker, 21).

Як засвідчує фактичний матеріал, кількість прикладів англомовної літератури з такою формою виправлення досить незначна. Натомість численно домінує інша група сегментів, де останній компонент коригуючої репліки позначений дискурсним маркером **I mean**. Причому цей дискурсний маркер супроводжується певними комунікативними операціями (визначено чотири базові різновиди), спрямованими на відновлення розуміння реципієнта. Одна з таких операцій, що входить до складу виправлення і є засобом подолання непорозуміння, – це мовленнєвий **контраст** з неправильною інтерпретацією, викритою у другій фазі. У змістовому плані контраст може стосуватися як експліцитної інформації дискурсу, так і закладеної імпліцитно. Простежимо це на такому фрагменті:

- Sergeant Cuff, I consider your last observation as an insult to my lady and her daughter! PP

- Mr Betteredge, consider it as a warning to yourself and you will be nearer the mark KP (Collins, 182).

Наступну комунікативну операцію, що характеризує коригуючу фазу, можна визначити як **парафраза (reformulation, paraphrase)**. Мовець за допомогою інших мовних

засобів намагається донести до слухача ту змістову частину, яка зазнала неправильної інтерпретації у попередньому дискурсі. Зазначимо, що парафраза в одних випадках вводиться елементом *I mean*, в інших – він існує імпліцитно або загалом опущений. Наприклад:

*We don't expect you to do it for nothing, of course,' Zen said mildly, dusting down the papers.*PC

*You 're trying to bribe me?'*PP

Although eminently unworldly in his way, Silvio was enough of a Miletti to represent the idea that anyone would presume to patronize him financially.

*No, {I mean} it's a question of a few souvenirs, that's all. Souvenirs of Berlin'*KP (Dibdin, 246).

У дискурсному аналізі не можна обійти увагою ще один різновид комунікативної операції, що є складовою виправлення і може бути визначений як **специфікація, конкретизація або уточнення (specification)**. На відміну від двох попередніх мовленнєвих дій, специфікація передбачає не введення контрастної чи перифразованої інформації, а спрямована на залучення додаткових змістових характеристик, які можна включити до репліки першої фази інтерактивного циклу непорозуміння – репліки, що містить джерело основного дискурсу, яке стало стимулом до неадекватної інтерпретації. Такий різновид комунікативних поправок або уточнень більшою мірою властивий випадкам *неповного розуміння*, які трапляються в англomовному середовищі. Для ілюстрації:

What are you doing here?' Zen snapped at him.

*Waiting for you, sir.'*PC

*For me? I'm not in the mood for company, frankly.'*PP

*I mean waiting for your orders, sir'*KP (Dibdin, 31).

Четвертий тип лінгвістичних операцій, який здійснюється мовцем і здебільшого виникає за умов *неповного розуміння* визначається як **пояснення (explanation)**. За допомогою роз'яснювальних дій учасник мовленнєвої інтеракції намагається надати більш прозорого чіткого формулювання тій мовленнєвій інформації, яка містилась у репліці-стимулі (PC) й імовірно мала неоднозначний дифузний характер, що й спричинило непорозуміння [3, 1310-1312]. Це справедливо і щодо тих конwersаційних ситуацій, де репліка-стимул охоплює значний імпліцитний пропозиційний зміст, який зазнає неадекватної інтерпретації. Наприклад:

*- Jesus how is she?*PC

*- She 's fine.*PP

*- No, I mean, like what her frame of mind? I mean, what's she been saying about me?*KP (Parker, 175).

Вважаємо за потрібне зауважити, що на практиці фактично не трапляються коригуючі репліки (repairs), семантично-синтаксична структура яких охоплювала б усі чотири компоненти – А, В, С, D. Типовою є організація коригуючих реплік, що мають формулу AD, CD та ACD. За будь-яких умов обов'язковою складовою структурної організації KP залишається D – власне виправлення та корекція, без якої втрачається функціональна сутність коригуючих реплік. Існують також випадки дискурсної організації непорозуміння, де виправлення набуває втілення A B D.

Таким чином, можна стверджувати, що коригуючі репліки в англomовній інтеракції позначені певною дискурсною специфікою і представлені як дискурсна модель, складові елементи якої комунікативно та функціонально зумовлені. Компонент D у цій мовленнєвій структурі займає позицію ядра і є ключовим засобом інформаційного доповнення у

випадку неповного розуміння та реконструкції неадекватної ментальної репрезентації дискурсу інтерпретатора в разі неправильного розуміння. Решту елементів (компоненти А, В, С) можна вважати ввідними, такими, що готують власне до корекції і сигналізують про проблематичне розуміння, апелюючи до попередньої репліки. Їх функціональний потенціал є значним, а тому становить перспективи для подальших досліджень.

Використана література:

1. Герасименко О.А., Вальдисоо М.Н. Естественный справочный диалог и симуляция диалога: стратегии информатора // Материалы международной конференции “Диалог 2006”. – Эл. ресурс: <http://www.dialog-21.ru/dialog2006/materials/html/GerassimenkoO.htm>.
2. Киасашвили М. Н. Семантика и прагматика вопросно-ответного единства и феномен непонимания (на материале английского языка): Дисс. ... к.ф.н. – Тбилиси, 1986.
3. Schegloff E. A. Repair after next turn: The Last Structurally Provided Defense of Intersubjectivity in Conversation // American Journal of Sociology, 1992. – Vol. 97. – № 5. – P. 1295-1345.
4. Schegloff E. A. Third turn repair // Current issues in linguistic theory, 128. Towards a social science of language, 1997. – Vol. 2. – P. 31-40.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Christie A. Murder in Mesopotamia. A Hercule Poirot Mystery.- London: Pan Books Ltd., 1989. – 190 p.
2. Collins W. The Moonstone. – London: Penguin Popular Classics, 1994. – 464 p.
3. Dibdin M. Ratking. – London: Bos faber and faber, 1990. – 282 p.
4. Parker R.B. Promised Land. – L.: Penguin Books, 1978. – 187 p.
5. Rayner C. Clinical Judgements. – L.: Michael Joseph, 1989. – 378 p.
6. Stokes D. Innocent Voices in My Ear. – London & Sidney: Futura Macdonald & Co, 1983. – 211 p.

*Мачай Т.О.
Донецький національний
технічний університет*

ЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ

Текст – це повідомлення, яке може складатися з одного чи ряду висловлень, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного й логічного зв'язку, і яке має модальний характер та прагматичну установку. Як літературно відпрацьований продукт, текст становить структурно-сміслову єдність з властивими для нього ритміко-інтонаційними факторами [1, 21]. Як комунікативна одиниця він повинен відповідати вимогам цілісності, зв'язності, завершеності. Цілісність, завершеність тексту постає насамперед у тематичній єдності й тема-рематичних виявах, як це буде показано нижче. Цільність має психолінгвістичну природу, адже вона не співвідносна безпосередньо з лінгвістичними категоріями й одиницями. Суть феномена цілісності полягає не стільки в єдності комунікативної інтенції мовця, скільки в ієрархічній організації планів мовленнєвого висловлення, яке сприймається реципієнтом. Цілісний текст характеризується ієрархією смислових предикатів, а модель смислової предикації дозволяє виявити центральні й периферійні смислові компоненти тексту.

Основою будь-якого усного чи писемного повідомлення є тематична інформація. Тема як особливий екстралінгвальний фактор, змістове ядро тексту, організує повідомлення й визначає структуру тексту. Саме теми “склеюють” текст. Розрізняють теми цілого повідомлення, групи речень і навіть одного речення. У висловленні, в кожному конкретному тексті відбувається рух теми з речення в речення. Цей рух не є випадковим.